

Prof. dr hab. Andrzej Marciniak

Uniwersytet Łódzki

WSTĘP

W dniu 8 czerwca 2023 r. przypada setna rocznica urodzin Profesora Witolda Broniewicza, prawnika i uczonego, jednego z najznakomitszych polskich teoretyków prawa procesowego cywilnego, który związał całe swoje życie naukowe z Uniwersytetem Łódzkim, pozostając mu wiernym do końca życia¹.

Grono uczniów i przyjaciół Profesora uznało za konieczne uczczenie tej rocznicy wydaniem publikacji książkowej stanowiącej zbiór wszystkich Jego 71 glos do orzeczeń Sądu Najwyższego. Dotychczas były one rozproszone w różnych ogólnopolskich czasopismach prawniczych, które są dzisiaj trudno dostępne ze względu na rok ich publikacji. Wartość naukowa tych glos jest w znakomitej części nadal aktualna, mimo zmieniającego się ustawodawstwa. Wypływająca z nich ogólna wiedza teoretyczna z dziedziny procesualistyki cywilnej ma ciągle zasadniczy wpływ na poglądy kolejnych pokoleń prawników. Glosy te urzekają ponadto pięknem języka, przenikliwością rozważań, dużym wycuciem potrzeb praktyki sądowej oraz umiarem w głoszeniu poglądów. Dla wielu procesualistów cywilnych, zarówno teoretyków, jak i praktyków, mogą one stanowić wzór do naśladowania w ich pracach badawczych i działalności zawodowej. Nie ma w tym zbiorze pozostałych publikacji Profesora, które są znane i powoływane

¹ Przypomnijmy, że Witold Broniewicz pochodził z rodziny wywodzącej się z północno-wschodnich kresów. Urodził się 8 czerwca 1923 r. w Białymstoku. Dzieciństwo i lata młodzieńcze spędził w Wilnie. Uzyskał tam wykształcenie średnie w Gimnazjum OO. Jezuitów, przekształconym w 1940 r. przez władze radzieckie w IX Wileńską Szkołę Średnią. W szkole tej, w dramatycznych okolicznościach wywózki ludności, złożył w przededniu zajęcia Wilna przez wojska niemieckie, maturę. Następne lata wojenne spędził w rodzinnej posiadłości ziemskiej pod Trokami, po powtórny zaś zajęciu tamtych terenów przez wojska radzieckie i krótkim epizodzie partyzanckim został aresztowany. Z narażeniem życia uciekł z konwoju NKWD podczas transportu na wschód Rosji. Po powrocie do Wilna, na podstawie sfalszowanych dokumentów, pracował jako robotnik przy badaniach geologicznych. W lipcu 1945 r. w wyniku sytuacji powojennej, przybył jako repatriant wraz z rodzicami do Łodzi. Tu wstąpił na Wydział Prawno-Ekonomiczny świeżo założonego Uniwersytetu Łódzkiego, uzyskując w 1949 r. stopień magistra prawa. Stopień doktora prawa zdobył w 1959 r., natomiast habilitował się w roku 1963. W 1973 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1982 r. – profesorem zwyczajnym. Zmarł 4 listopada 2013 r. Został pochowany na Cmentarzu Starym w Łodzi.

przez innych autorów. Niniejszy zbiór obejmuje wyłącznie całe glosy, w formie w jakiej zostały opublikowane przez profesora Witolda Broniewicza.

Nie jest celem tego opracowania przedstawienie całego dorobku Profesora Witolda Broniewicza. Bibliograficzne zestawienie Jego wszystkich opracowań naukowych zostało umieszczone na końcu tej książki². W tym miejscu dokonać tylko wypada ogólnego przedstawienia Jego udziału i pozycji w nauce prawa postępowania cywilnego.

Opisanie drogi naukowej oraz osiągnięć naukowych Profesora Broniewicza w sposób oddający w pełni jego wybitną osobowość oraz miejsce, jakie zajmuje od szeregu lat w polskiej i światowej nauce postępowania cywilnego, nie jest łatwe. Mamy bowiem przed sobą wybitnego uczonego o ogromnym dorobku naukowym oraz krajowym i o międzynarodowym uznaniu. Pozwolę sobie ująć ten dorobek naukowy w kilku płaszczyznach.

Zacznę od paru bardzo wymownych danych. Liczba opublikowanych prac naukowych Profesora sięga 300 pozycji. Na dorobek ten składają się wydawnictwa książkowe (w postaci monografii, podręczników i komentarzy) oraz studia, artykuły, glosy do orzeczeń Sądu Najwyższego, recenzje i sprawozdania. Z liczby tej 37 opracowań zostało opublikowanych za granicą w językach obcych, głównie włoskim, niemieckim i francuskim. Ta liczba 300 publikacji jest w polskiej nauce postępowania cywilnego absolutnym rekordem i stawia Profesora Broniewicza na pierwszym miejscu w historii tej nauki.

Jest rzeczą oczywistą, że nie liczba publikacji świadczy o wysokiej pozycji naukowej Profesora, lecz poziom Jego rozważań i koncepcje teoretyczne. Cechą charakterystyczną Jego dokonań naukowych jest wyjątkowa umiejętność celnego i bardzo precyzyjnego formułowania niezwykle skomplikowanych problemów prawnych. Postępowanie cywilne jest dyscypliną stosowaną, mającą przede wszystkim znaczenie praktyczne. Posiada ono jednak godną uwagi, z naukowego punktu widzenia, bardzo bogatą sferę teoretyczną, będącą przedmiotem zainteresowania doktryny, zwłaszcza niemieckiej i włoskiej. Profesor Broniewicz wnika w tę sferę teoretyczną, poszukując w niej z jednej strony interesujących praktykę uogólnień, z drugiej zaś – poświęcając swoje prace wyłącznie ujęciom ogólnym i kwestiom teoretycznym. Jest z Nim nierozzerwalnie związany szereg zasadniczych koncepcji teoretycznych dotyczących istoty procesu cywilnego. Przede wszystkim wymienić należy Jego teorię przedmiotu procesu, czyli roszczenia procesowego będącego twierdzeniem powoda o istnieniu

² Obejmuje ono także wcześniejsze publikacje tego rodzaju; zob. I. Kunicki, Wykaz prac naukowych profesora Witolda Broniewicza, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza. *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae* (red. A. Marciniak), Łódź 1988, s. 15 i n.; I. Kunicki, Wykaz prac naukowych profesora Witolda Broniewicza, [w:] Sylwetki Łódzkich Uczonych. *Profesor Witold Broniewicz* (red. A. Marciniak), Zeszyt 69, Łódzkie Towarzystwo Naukowe 2003, s. 13 i n.

albo nieistnieniu normy prawnej indywidualno-konkretnej przedstawionej sądowi celem wiążącego ustalenia tego istnienia albo nieistnienia. Na uwagę zasługuje również wyróżniona przez Profesora Broniewicza kategoria prawa jurysdykcyjnego, jako prawa usytuowanego między prawem postępowania i prawem materialnym w tej samej płaszczyźnie podziału oraz aktualnych z punktu widzenia tego prawa przesłanek warunkujących możliwość rozstrzygnięcia przez sąd o zasadności roszczenia procesowego.

Zainteresowania naukowe Profesora skupiały się głównie wokół dziedziny, którą zajmował się również jako dydaktyk, a mianowicie wokół prawa postępowania cywilnego w całym jego zakresie. Profesor Broniewicz ogłosił także, zwłaszcza w początkach swojej działalności pisarskiej, kilka pozycji z zakresu prawa pracy, prawa o ustroju sądów oraz prawa cywilnego. O ile chodzi o problematykę prawa postępowania cywilnego, w twórczości Profesora wyraźnie zaznacza się kilka wątków. Wskazać tutaj można na zagadnienia dotyczące uczestników postępowania, którym poświęcił rozprawę habilitacyjną pt. „Legitymacja procesowa”, monografię pt. „Następstwo procesowe w polskim procesie cywilnym” oraz szereg studiów. Kolejne wątki twórczości to zagadnienia powództwa oraz środków zaskarżenia orzeczeń, którymi Profesor zajmował się w licznych publikacjach.

Interesujące jest również spojrzenie na dorobek naukowy Profesora Broniewicza pod względem chronologii. Pierwsze jego publikacje datują się na początek lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Obok opracowań poświęconych postępowaniu cywilnemu Profesor publikuje wówczas również prace z zakresu prawa pracy, prawa cywilnego i prawa o ustroju sądów. To zróżnicowanie zainteresowań jest po części wynikiem łączenia przez niego pracy naukowo-dydaktycznej na Uniwersytecie Łódzkim z praktyką prawniczą. Z początkiem lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia w twórczości naukowej Profesora zaczyna wyraźnie dominować problematyka postępowania cywilnego, co zbiega się wyraźnie z Jego rezygnacją z praktyki prawniczej i poświęceniem się wyłącznie pracy naukowej i karierze uniwersyteckiej.

Chronologiczny wykaz prac naukowych Profesora wskazuje, że na przestrzeni pierwszych dwudziestu lat w jego badaniach naukowych przedmiotem zainteresowania są różne i często oddalone od siebie problemy postępowania cywilnego. Zajmuje się w szczególności zasadami postępowania cywilnego, stosunkiem postępowania cywilnego do innych postępowań, przyznaniem, powództwem, uczestnikami postępowania cywilnego i ich przymiotami, jurysdykcją krajową, umorzeniem postępowania, terminami, orzeczeniami i środkami zaskarżenia. W tym zróżnicowanym doborze tematycznym nie ma jednak przypadkowości. Przyświeca temu myśl głębsza, założenie ogólniejsze, dokonania pogłębionego ujęcia najistotniejszych problemów postępowania cywilnego i zbudowania na takiej podstawie usystematyzowanego całokształtu polskiego

prawa postępowania cywilnego. Dziełem obejmującym ten usystematyzowany całokształt polskiego prawa postępowania cywilnego jest podręcznik Profesora pt. „Postępowanie cywilne w zarysie”³, który doczekał się 10 wydań i może być uważany za ukoronowanie działalności naukowej i dydaktycznej Profesora Broniewicza. Podręcznik ten należy do czołowej pozycji polskiej literatury postępowania cywilnego. Decyduje o tym niewątpliwie należycie usystematyzowane i pogłębione naukowo ujęcie problematyki nim objętej. O tym sposobie czy też metodzie budowania podręcznika akademickiego należało wspomnieć również z tego powodu, że w czasach nam współczesnych obserwujemy zjawisko rozpoczynania kariery naukowej od pisania na zamówienie takich podręczników. Niejednokrotnie są one pozbawione własnej podstawy teoretycznej ich autorów. Nie bez racji zatem podręcznik Profesora Broniewicza jest zalecany jako obowiązkowy do nauki postępowania cywilnego w kilku ośrodkach uniwersyteckich.

Z uznaniem odnotować trzeba udział Profesora Broniewicza w międzynarodowym życiu naukowym. Liczne konferencje i kongresy międzynarodowe, pobyty w zagranicznych uniwersytetach były tego wyrazem. Najważniejszym osiągnięciem w ramach jego kontaktów naukowych z zagranicą jest przekład na język włoski polskiego kodeksu postępowania cywilnego z krytycznym komentarzem i bibliografią sięgającą XVI wieku⁴. Najlepszą charakterystykę oraz ocenę tego przekładu daje pochodząca z 1982 r. opinia wybitnego teoretyka prawa prof. dra Jerzego Wróblewskiego. Z opinii tej przytoczę *in extenso* kilka zdań:

1. Przekład polskiego kpc na język włoski jest doniosłym wydarzeniem dla komparatyki prawniczej. Udostępnia jedną z podstawowych naszych kodyfikacji prawnikowi znającemu język włoski, w którym sformułowana jest jedna z czołowych doktryn procesualistycznych. Fakt, że właśnie kpc stał się przedmiotem prac prowadzonych przez Università` degli studi Roma oraz Consiglio Nazionale delle Ricerche pod redakcją N. Picardi i A. Giuliani jest wyrazem oceny doskonałości naszych rozwiązań.

³ Por. W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1975 (wyd. I), 1978 (wyd. II), 1983 (wyd. III), 1995 (wyd. IV), 1996 (wyd. V), 1998 (wyd. VI), 1999 (wyd. VII), 2005 (wyd. VIII), 2006 (wyd. IX), 2008 (wyd. X). Postępujący wraz z wiekiem upadek sił nie pozwolił Profesorowi przygotować jedenastego wydania tego podręcznika. Dzięki jego uprzejmej zgodzie, zadania wydania kolejnych wersji tego podręcznika, z uwzględnieniem zmieniającego się ustawodawstwa, podjęli się A. Marciniak i I. Kunicki; zob. W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014 (wyd. XI), 2016 (wyd. XII), 2020 (wyd. XIII).

⁴ W. Broniewicz, *Codice di procedura civile polacco – przekład, komentarz (przy współpracy E. Alvino), bibliografia (przy współpracy A. Muchy), Ricerche sul processo*, t. 3 – Il processo civile polacco, Rimini 1981.

Przekład kpc posiada bardzo cenny komentarz charakteryzujący powiązania instytucjonalne w ramach kpc oraz omówienie poglądów wyrażonych w orzecznictwie i doktrynie prawniczej.

Czytelnik otrzymuje również obszerną bibliografię (s. 435–489) wraz z przekładem tytułów pozycji na język włoski.

W ten sposób opracowano wzorowy tekst dla studiów komparystycznych.

2. Ukazanie się omawianej pracy w języku włoskim stanowi jednocześnie doniosły fakt kulturowy, wykraczający poza ramy ściśle prawnicze. Traktując bowiem prawo jako zjawisko kultury udostępnione audytorium włoskiemu polskiego procesu cywilnego stanowi wkład w kontakt naszych kultur.

3. Prof. Broniewicz dokonał ogromnej i bardzo odpowiedzialnej pracy o wysokim stopniu trudności wobec odmienności polskiego i włoskiego języka prawniczego oraz różnic kontekstu funkcjonalnego prawa polskiego i prawa włoskiego.

Imponujące osiągnięcia naukowe Profesora Witolda Broniewicza, których zarys starałem się tutaj przedstawić, rodzą i usprawiedliwiają pytanie, w jaki sposób uzyskanie takich wyników było możliwe. Miałem przez prawie czterdzieści lat okazję i przyjemność obserwować z bliska działalność naukową Profesora. Na tej podstawie mogę pokusić się o próbę odpowiedzi na to pytanie. Nie ulega dla mnie najmniejszej wątpliwości, że uzyskane osiągnięcia naukowe oraz wysoka pozycja naukowa Profesora Broniewicza są wypadkową jego wielkich zdolności umysłowych oraz podporządkowania całego dorosłego życia badaniom naukowym i twórczości naukowej. „Jestem nastawiony na naukę” – zwykł mówić Profesor. To nastawienie na naukę oznacza w praktycznym wymiarze życia Profesora, nałożenie na siebie szeregu ciężarów i jeszcze większych ograniczeń, które razem wzięte nadawały Jego trybowi życia dość ascetycznego charakteru. Ciężar podstawowy to codzienna praca naukowa. Znana premia *nulla dies sine linea* zdaje się być zawołaniem Profesora. Ta codzienna praca nie ustawała również w czasie urlopów i wyjazdów wakacyjnych, z których przywoził zawsze wiele nowych przemyśleń naukowych i rozwiązań problemów prawnych. Ograniczenia życiowe, związane w owym nastawieniu na naukę, polegały głównie na rezygnacji z założenia rodziny, ograniczaniu kontaktów towarzyskich, braku zainteresowania jakimikolwiek funkcjami i stanowiskami.

Wypada przy tym zaznaczyć, że pasją Profesora Witolda Broniewicza była numizmatyka. Zgromadzona przez niego unikalna kolekcja medali, monet i odznak uniwersyteckich została udokumentowana wydaniem ilustrowanego katalogu⁵. Kolekcję tę Profesor ofiarował Uniwersytetowi Łódzkiemu⁶.

⁵ Zob. Medale. Monety. Odznaki Uniwersyteckie. Kolekcja profesora Witolda Broniewicza, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2002.

⁶ Stała jej ekspozycja znajduje się w siedzibie Muzeum Uniwersytetu Łódzkiego.